

A Cantus Planus munkacsoport (Study Group 'Cantus Planus') a Nemzetközi Zenetudományi Társaság (International Musicological Society – IMS) vezetőségének kezdeményezésére jött létre. Találkozásait az IMS konferenciáin ill. a közbenső időszakokban azoktól függetlenül tartja. Tevékenységéről a munkacsoport elnöke számol be az IMS vezetőségének. A munkacsoport elnöki tisztét 1984 és 1988 között *Helmuth Hucke* (Frankfurt) töltötte be; 1988 óta az elnök *David Hiley* (Regensburg).

A Cantus Planus munkacsoport legfőbb célkitűzése az, hogy konferenciák tartásával és közös termunkákkal közreműködjenek a keleti és nyugati kereszténység egyszólamúének-hagyományainak (chant traditions) tudományos kutatásában. [Itt jegyezzük meg, hogy a magyar zenetudományi terminológiából sajnálatosan hiányzik a latin *cantus* (*planus*) szó alapján kialakított angol *chant* magyar megfelelője, amely magába foglalja a keleti (bizánci, szláv) kereszténység egyszólamú liturgikus énekét – a szemhatár tágulásával előbb-utóbb remélhetőleg az ókeleti egyházak egyszólamúságát is –, nyugaton pedig a gregoriánt és rokonait (ambrozián, beneventán stb.), de nem tartalmazza, a részleges időbeli párhuzamosság ellenére sem, a gyülekezeti népéneket (korál, genfi zoltár stb.) és annak középkori kezdeményeit. A ford.]

A munkacsoport eddig hat alkalommal találkozott: kétszer az IMS kongresszusain (Bologna 1987 és Madrid 1992, Hucke ill. Hiley szervezésében) és négyszer Magyarországon (Veszprém 1984, Tihany 1988, Pécs 1990, Eger 1993); a magyarországi találkozót Dobszay László (Magyar Tudományos Akadémia, Zenetudományi Intézet) szervezte.

A legutolsó találkozót 1993. szeptember 6. és 11. között Egerben tartották.

A konferencia megnyitóján *Göncz Árpád*, a Magyar Köztársaság elnöke köszöntötte a résztvevőket; szólt a gregorián iránti vonzalmáról és a Schola Hungarica ill. a Cantus Planus munkacsoport iránti érdeklődéséről. Szavait a konferencia elnöke, *David Hiley* köszönte meg, majd arról beszélt, hogy az egyházi egyszólamúság kutatói szerte a világon mennyit köszönhetnek magyar kollégáiknak. Fölidézte a néhai *Rajeczky Benjamin* előadását, mely a tihanyi konferencián, 1988-ban hangzott el.

Rajeczky akkor a gregoriánkutatás történetét három korszakra tagolta; talán a negyedik korszakot ismerné fel a kutatók mai erőfeszítéseiben, melyek arra irányulnak, hogy felkutatásuk a keleti és a nyugati (gregorián) egyszólamú egyházi ének közös örökségét. Az egymásra következő találkozók vendéglátói szerepét ellátva Magyarország felbecsülhetetlen szolgálatot tett az e területen kibontakozó nemzetközi együttműködésnek.

A 17 országból érkezett 85 résztvevő közel 50 előadást és beszámolót hallgatott meg. A témák felölelték a nyugati ó- és középkori egyházi egyszólamúság (a gregorián és rokonai) hagyományának szinte minden, és a keleti tradíciók számos területét. A konferencia új – és nagyon szerencsés – eleme volt *Jørgen Raasted* elemi bevezetése a bizánci zenébe és hangjegyrészesítésbe, azon „nyugati” kutatók számára, akik kevésbé jártasak a bizánci gyakorlatban. A tudományos vitákat kiegészítették a kirándulások a Mátraalja fontos középkori műemlékeihez: pl. a gyöngyöspatai templomhoz, ahol a Mezei János által vezényelt gyermekkar (Budapesti Énekesiskola) a templom középkori, ma is meglévő graduáléból énekelt.

A gregorián ének korai fejlődésének és terjedésének állomásait tárgyalta *James McKinnon* (a nyolcadik századi római *miseproprum*), *Hartmut Möller* (*Alcuin: De octo tonis*), *Kenneth Levy* (a karoling vizuális modell), *Hendrik van der Werf* (a „*proprium missae*” szájhagyományozásos és írásos átörökítése). *Theodor Karp* a „*Mirabuntur omnes*” kommúnió hagyományozását tárgyalta, míg *David Eben* tipikus változatokat mutatott be zsolozsma-antifónák hagyományozásában. A gregorián hangjegyrészesítés (notáció) alapkérdéseit taglalta *Szendrei Janka* (a neumas hangjegyrészesítés kétértelműsége), míg egy-egy forrás hangjegyrészesítését vette szemügyre *Stefan Engels* (Cod. Barb. lat. 559), *Roman Hankeln* (Paris lat. 903), *Manuel Pedro Ferreira* (Paris lat. 1087), *Marie-Noël Collette* (Albi 44), és a solesmes-i *Kees Pouderoijen* atya (St. Gallen 390-391). További kézirattanulmányokat adott elő *Edith Boewe-Koob* (az esseni D3 sacramentarium-graduale-antiphonale), *Susana Zapke* (a római rítus korai forrásai Aragóniábólól), *Hana Vlahová* (ordináriumtropusok Vít főesperes prágai tropáriumban) és *Fumiko Nijjama* (a 26 E 1b

antiphonale, Nonnberg, Salzburg). *Carol Steyn* a karthauziak gregorián énekére vonatkozó legfrissebb kutatási eredményeket foglalta össze, különös tekintettel a fokvárosi (Dél-Afrika) Grey 4.c.7. és 6.b.3. kéziratokra. *Viktorija Goncsarova* 155 olyan kevéssé vagy egyáltalán nem ismert forrást mutatott be, amelyek mindeddig a balti államok és Ukrajna gyűjteményeiben lappangtak. Több előadást szenteltek egyes daraboknak vagy műfajoknak. *Dobszay László* a *Passionale Strigoniense* egy dallamos passiótónusát, *Gunilla Iversen* és *Marie-Noël Colette* az *O gloria sanctorum Gloria-tropust* vizsgálta és ennek kapcsolódását az „A” *Gloria-dallamhoz*, *Marius Bernadó* az 1515-ös *Intonarum Toletanum* himnuszairól számolt be. *Gilberto Pressacco* a *Cum rex gloriae Christus* körmeneti antifóna aquileiai változatáról beszélt. *Officiumokkal* foglalkozott *Barbara Hagg* (Cambrai-i Péter és Árpádházi Szent Erzsébet kultusza) és *Ann-Marie Nilsson* (svéd szentek zsolozsmái); míg *Kiss Gábor* a *Czagány Zsuzsával* és *Papp Ágnessel* közösen készített, kelet-európai ordinárium-dallamokat és -tropusokat tartalmazó katalógusról számolt be. *Charles Brewer* a *Vacillantis trutine libramine cantilenával*, *Nicole Sevestre* az *Organa laetitiae* ének átirtainak kérdéseivel foglalkozott.

Szöveg és zene egymáshoz illesztése volt *Gunilla Björkvall* és *Andreas Haug* (Liège-i István Szentháromság-officiuma) és *Karlheinz Schlager* (Augsburgi Udalscalc Ulrich-officiuma) előadásának tárgya.

Az előadási gyakorlat intézményi és egyéb szempontjait tárgyalta *Joseph Dyer* (a késő-középkor római énekesei), *Franz-Karl Praßl* (az énekesek szolgálatának megszervezése az ágostonos kanonokok *Consuetudinibus*; magyar fordításban ld. *lapunk jelen számában*, a Ford.), *Dobszay László* (a „*pueri vociferati*” az egri székesegyházban) és *Rudolf Flotzinger* (egyszólamú vagy polifón gregorián- előadás), *Jerome Weber atya* pedig lemezbemutatót tartott verzesos offertóriumok felvételeiből.

Nancy van Deusen a „*cantus planus*” terminus teológiai és filozófiai összefüggéseit világította meg. Zeneelméleti téma volt a tárgya *Claire Maître* (az első modus negyedik differenciája alá tartozó milánói antifónák), *Elbieta Witkowska-Zaremba* (Johannes Affligemensis/Cotto kései recepciója Kelet-Közép-Európában), *Christian Berkold* (Johannes de

Burgundia notációs „*arbor*”-ja) és *Bernhold Schmid* előadásának.

A keleti liturgikus ének tárgyalása során gyakran a latin hagyományéhoz hasonló kérdések merültek föl. E témakörben hangzott el *Irina Skolnyik* (a sticherarion-énekek születése és fejlődésük az V-VIII. században), *Gerda Wolfram* (a bizánci ének előadási gyakorlata X-XII. századi tipikonok alapján), *Simon Harris* (kettős szünetek a bizánci psaltikonokban és asmatikonokban), *Danica Petrović* (a liturgikus ének mint hangzó imádság a bizánci és szláv hagyományban, az eothina-gyűjtemény példáján), *Jelena Toncseva* (a 135., polyeleoszosztár „*Latrinus*”-letétei) és *Miloš Velimirović* (az orosz hangjegyrés jelentésváltozásainak kérdései a XIV-XVII. században) előadása. *Jørgen Raasted* és *Christian Troelsgård* beszámolt a Hollandiában 1992-ben tartott, *Zur Erforschung der palaeo-byzantinischen Musikquellen* című kollokviumról. Az előadásokat kiegészítette *Nanna Schiødt* „*faliterképe*”, ez a bizánci rítus egész éves liturgikus ciklusát szemléltette.

Külön ülést szenteltek a számítógéppel segített programok bemutatásának és megvitatásának, beleértve a nemzetközi együttműködés lehetőségeit. *Charles M. Atkinson* a *Theaurus Musicarum Latinarum* (TML), *David Crawford* pedig a *Renaissance Liturgical Imprints: A Census* (RELICS) munkálatairól számolt be. Számítógépes adatfeldolgozóval készített forráslistákat mutatott be *David Hiley* (liturgikus források brit könyvtárakban), *Christian Troelsgård* (bizánci források a koppenhágai mikrofilmgyűjteményben). *Nanna Schiødt* e kutatások kívánalmait taglalta, *Stefan Engels* egy új katalógusról adott hírt, amely az osztrák könyvtárakban található gregorián forrásokat tartalmazza. A források „*leltározása*” jó ideje a munkacsoport fő érdeklődési területei közé tartozik. Különösen hasznos két project számítógépes programja és adatbankja: a *Corpus Antiphonaleium Officiorum – Ecclesiae Centralis Europae* (CAO-ECE) magyar vállalkozás és a *Ruth Steiner* által kifejlesztett *Cantus project*, amelynek állásáról *Ruth Steiner* számolt be. *David Hiley* bejelentette, hogy számítógépes adatbank formájában használható *Hesbert Antiphonale Missarum Sextuplex* című műve. *Andreas Haug* ill. *Gunilla Iversen* a *Monumenta Monodica Medii Aevi* és a *Corpus Troporum* munkálatainak előrehaladásáról tett jelentést.

A terveket élénk eszmecsere hozó záróülé-
sen vitatta meg a munkacsoport. Elhatározták,
hogy megfogalmazzanak egy nyilatkozatot a
munkacsoport céljairól, rögzítve azokat a
terveket, amelyek a nemzetközi tudományos
együttműködés szempontjából központi je-
lentőségűeknek számítanak.

Charles Atkinson beszámolt arról a számítógé-
pes irodalomjegyzékről, amely a tagok publi-
kációit tartalmazza. Egy új munkatervet is meg-
vitattak, amely „Historiae” név alatt sorozatban
adná ki a rimes zsolozsmákat.

A konferenciát berekesztő elnök a résztve-
vők köszönetét tolmácsolta a magyar kollégák
kitűnő szervezéséért és vendégszeretetéért.

David Hiley (Regensburg) Ford. Déri Balázs

Gyopár László Miséjének ősbemutatója a Tavaszi Fesztiválon

Gyopár László: *Missa* (1942), *Kyrie*, *Gloria*,
Sanctus, *Benedictus*, *Agnus Dei*. Bemutató elő-
adás. A Mátyás-templom ének- és zenekarát Tardy
László vezényelte. Közreműködött Fekete Veronika
(szoprán), Bogdány Anna (alt), Keöncsh Boldizsár
(tenor), Blazsó Sándor (basszus).

A Mátyás-templomban mutatták be egy hu-
szonnégy esztendőes zeneszerző Miséjét. A fia-
talember Gyopár Lászlónak hívták, Kodály
tanítványa volt a Zeneakadémián, 1936-tól
1940-ig. Zsidónak született, tizenöt éves ko-
rában katolizált, ez a mise tehát nemcsak
mint zenemű, hanem mint hitvallás is alap-
vető jelentőségű lehetett szerzője számára.
1942 júniusában fejezte be; bemutatójára,
úgy tudjuk, nem került sor – még az év őszén
munkaszolgálatra hívták be. 1944-ben mun-
kaszolgálatosként, valószínűleg egy visszavo-
nulás alkalmával lengyel földön túnt el. A
kompozíció így egy tehetséges ember külön-
legesen személyes megnyilatkozása. Még a
Credo tétel nélkül is, amely ezúttal nem
hangzott el, egyértelmű a megzenésítés súly-
pontjaiból, hogy a liturgikus szöveg egy-egy
mozzanata milyen mélyen érintette, mennyi-
re saját sorsának átélésére hangolta. Ebben az
értelemben egyáltalán nem szokványos Gyopár
László Miséje, sőt, helyenként a hangvé-
tele egyenesen szubjektívnek hat.

Nagyon jól indul. A Kyrie tétel „in tempore
belli” hangulatban fogant: Beethoven Ünne-
pi miséjének egyik feliratát variálva, azt
mondhatnám e modális Largórol, hogy belső
és külső háborgások tanúja. A Gloriában egy-
értelmű lesz a szerző hajlama a szimfonikus
fogalmazásra: később is többször önálló jelen-
tőséget kapnak a szövegtelen mozzanatok. A
fiatal szerző nem tudja és nem is akarja
visszafojtani fel-feltörő koncertzenei invenci-
óját. A Benedictus variációs formája éppúgy

ebbe a körbe tartozik, mint hegedű-kaden-
zája és szép hangszeres epilógusa is. A mise
egyik legszebb része a Qui tollis szárnyaló
Desz-dúr ima-hangja, és szinte természetes a
„miserere” központi szerepe a megzenésítés-
ben. A hagyomány fugaszerkezet Gyopár
László művében nem struktúraként jelentős,
sokkal inkább úgy, mint a drámai kifejezést
ihlető fugato. A Sanctus ünnepélyes dikció-
nak hat, megéreztetni, hogy a szerző, aki mö-
gött a hagyományt elsősorban Beethoven és
Kodály, esetleg Liszt jelenti, a színpadi-drá-
mai zene felé is nyitott volt. Különös az is,
hogy mint a rövid élet sejtelmével megáldott
vagy megvert ember, mennyire vonzódik a
fényhez: a „maiestatis”, „in excelsis” szinte
kulcsszavakká válnak számára. A megírás
módja, elvarratlan szálak, elnagyolt ütemso-
rok és hasonlók, főleg hosszadalmasságok és
egyenetlenségek elárulják, hogy a Tanár úr
még talált volna gyomlálni valót ebben a par-
titúrában, ha a növendék, akinek hitvallását
a hatóság nem akarta meghallani, visszatér a
háborúból. De a fontos az, hogy – amikor
nincs technikai probléma –, akkor működik
a melodikus ösztön, érvényesül a formai ko-
hézió iránti érzék, sőt, szinte mon tematikus
hajlam, fontos, hogy még és már nincs gyeplő
a formán, és ami töredezettnek hat, az volta-
képpen a drámai tagolás lehetőségét kereső
komponista tehetségének sajátos megnyilat-
kozása. Igazuk volt azoknak, akik a misét
Tardy László és együttese figyelmébe ajánlot-
ták egy bemutató reményében. A meggyőző
előadás élővé tett egy korábban soha nem
hallott nevet: Gyopár László, azt hiszem, ze-
neszerző lett volna, ha nem pusztul el a törté-
nelmi ítéletidőben.

Kroó György

(Elhangzott a Rádió Új Zenei Újság című
műsorában)